

Key words: slang, Australian variant of English, spoken language, «strine», word-formation, shortening, abbreviation.

УДК 811.161.2'373.612.2:81'32У

Лариса Тиха

СЕМАНТИКА КОЛЬОРУ У ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ВАСИЛЯ ГОЛОБОРОДЬКА

У пропонованій статті зроблено спробу проаналізувати специфіку функціонування прикметників на позначення кольору в поетичній метафорі одного з найяскравіших представників поезії постшістдесятництва Василя Голобородька. «Кольорова» метафора розглядається як стилетвірна та текстотвірна одиниця організації авторського тексту, як елемент ідіолекту письменника. На основі аналізованого матеріалу виявлено й описано роль та функції назв кольорів, що належать до архетипних, основних спектральних, а також індивідуальних авторських утворень. Слід зазначити, що у поезії В. Голобородька позначення кольорів вживаються не лише у прямому значенні. Найчастіше вони – основа для побудови художніх образів на основі метафори, зокрема персоніфікації. Назви кольорів є, крім того, основою порівнянь. Аналіз фактичного матеріалу дозволяє стверджувати, що найчастіше серед усього спектру кольорів у поезії В. Голобородька найуживанішими є червоний, синій, зелений. Ці кольори, окрім прямої вказівки на колір, допомагають відтворювати емоції, почуття, світовідчуття ліричного героя.

Ключові слова: метафора, художній образ, колоратив, колірний епітет, колірні номінації, ідіостиль, поетичний символ.

Постановка наукової проблеми та її значення. Характерною стилетвірною ознакою мови української поезії є вживання структур із прикметником на позначення кольору. Будучи елементом поетичного вислову, такі лексеми починають виконувати функцію колірної епітета. На думку Л. Ставицької, «особлива текстотвірна та текстокультурна значущість цих одиниць визначається тим, що саме цей пласт метафоричних утворень виявляється чи не найсприйнятливішим до концептуально-світоглядних ідей кожної епохи у тому розумінні, що із ряду колірних епітетів неважко вичленувати ті

одиниці, що стають ідіолейтмотивними на певному історичному етапі розвитку поетичної мови» [6, с. 78].

Колористика у творчості будь-якого письменника – один із елементів його ідіостилу, вона «свідчить і про закономірності використання традиційних образів, які вже стали певною мірою поетичними символами, і про новаторське вживання слів із семантикою кольору для створення емоційно-оцінних метафоричних означень» (Л. Пустовіт). Прагнення по-новому осмислити традиційні поетичні образи, надати їм нового звучання сприяє окресленню нових напрямів розвитку метафоричного значення слова [5, с. 29–30].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовознавчі дослідження стилістичної функції прикметників на позначення кольору в художніх текстах репрезентовані роботами С. Єрмоленко, О. Рудь, Н. Грицик, Л. Бублейник тощо. Головна увага в цих та інших наукових розвідках сучасних мовознавців зосереджена на метафоричному вживанні колоративів у поетичних та прозових текстах.

Мета і завдання статті. Мета статті – аналіз однієї з груп ключових слів у поезії В. Голобородька, які формують чуттєвість, пристрасність, а головне – зримість авторських асоціацій. Відповідно до мети поставлено такі завдання: висвітлити особливості функціонування лексики із семантикою кольору; проаналізувати специфіку сполучуваності з іншими лексемами в межах метафоричного образу; з'ясувати значення художніх образів, центрами яких є колірні епітети.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Колірний компонент формує обширний фрагмент індивідуальної мовної картини світу Василя Голобородька. Традиційно, аналізуючи мову художніх творів, виявляємо, що повторюваними, найчастотнішими є так звані архетипні кольори – чорний та білий. Проте у випадку із поетичним дискурсом В. Голобородька цей прийом не «спрацьовує». Найчастіше основою авторських поетичних текстів стають основні спектральні кольори: червоний, синій, жовтий, зелений. Важливими засобами словесно-художнього вираження, естетизації поетичного вислову слугують також колірні номінації переважно з традиційною поетичною семантикою (*сірий, сизий, срібний, золотий*).

«Кольорові» лексеми у поезії В. Голобородька не завжди вживаються у прямому значенні; зазвичай колоративи є основою для по-

будови художніх образів із переносним значенням (метафора, персоніфікація), основою порівнянь тощо.

На основі зроблених спостережень можна стверджувати, що найчастіше вживаними з-поміж раніше визначених у поетичному дискурсі В. Голобородька виявилися *червоний, синій (голубий, блакитний)* та *зелений* кольори. Ці колоративи сполучаються з різними денотатами, утворюючи як традиційні, так і цілком новаторські образи.

Зокрема, прикметник *червоний*, окрім прямого значення – реальне найменування кольору (*над нею [криницею] червону калину/ посадимо навесні* [1, с. 26]; *Хату, коло стіни якої росла калина, / червона калина з зеленого гаю, / матір'ю посаджена, – / розбирають* [1, с. 59]), виступає або у метафоричному вживанні, або у складі порівнянь. Червоний колір допомагає передати внутрішній стан ліричного героя, його настрій, враження, почуття. Цей динамічний, за визначенням психологів, дещо «агресивний» колір підсилює, зокрема, емоційність поезії: *Півнем червоним туга і смуток / кукурікають у прозорість ночі* [1, с. 53]; *...червоні тіні кривавих солов'їв* [1, с. 51]. Проте часто В. Голобородько використовує цей номінатив для опису побутових речей, природи, все ж не забуваючи про емоції: *Підійшов – / комбайн стоїть / червоним безкрилим птахом* [1, с. 45]; *В траві опадають вишні, / як червоні краплі граду* [1, с. 29]; *...яблука, як червоні гумові кульки, / злітали з землі угору, / і ставали зеленцями* [1, с. 58]; *Над дорогою пшениці, / як дівочі коси, в які вплетений червоний горошок* [1, с. 62]; *(суніці губи червоні свої / виставляли у паперові віконця)* [1, с. 77].

Назва синього кольору – це переважно засіб портретної характеристики; традиційне народнопісенне і літературне вживання – на позначення кольору очей коханої людини. В. Голобородько теж не відійшов від цієї традиції: *Очі сині цвітуть твої* [1, с. 49]; *І плаче наді мною синя музика твоїх очей* [1, с. 49]; *Подивлюся в її очі, і вони / здадуться мені двома кухликами / із синьою водою* [1, с. 86]. Слід наголосити, що часто поет бачить синіми птахів, тварин. Ось приклади авторських індивідуальних асоціацій: *А над яблунями сині журавлі...* [1, с. 44]; *Над полями високо жайвір – / синя грудочка жару* [1, с. 47]; *А квіти іще хочуть потертися об твої ноги, / наче вологі сині коти* [1, с. 78].

Зелений колір – традиційно колір життя, спокою, природної енергії. Саме на такій семантиці В. Голобородько будує метафоричні

образи, що позначені позитивним спрямуванням, життєствердні: *Гай, здається, пісні солов'їв / зеленавим вогнем підпалили* [1, с. 25]; *Хай прийде туди із відерцем / дівча у зелен день...* [1, с. 26]; *А піч котить дівчаткам услід / по листі новому на стежці / зелений бублик сонця...* [1, с. 30]; *А хмара плете і плете / зелене волосся дощу* [1, с. 36]. Проте кольороназва є основою ще й порівняльних образів, які здебільшого мають переносне значення: *чути, як в далину дітвора / шелестить, мов листочки зелені* [1, с. 25]; *...уплетена хата, що видніється на горі, як зелений птах* [1, с. 36]; *світилися краплі на сонці, як зелене листя* [1, с. 24]; *колосся зеленими гадюками / заповзатиме в них [в очі]* [1, с. 86].

Колоратив *золотий*, за звичним вживанням, передає колір і функції цінного металу. Метафоричні образи у поетичних текстах В. Голобородька побудовані саме на такому значенні цього номінатива. Слід зазначити, що авторські асоціації часто досить прозорі і легкі для сприйняття. Є чітка вказівка на колір чи функції за допомогою так званих слів-конкретизаторів, які підсилюють значення кольороназви, наприклад: *золоті зерна радості* [1, с. 87]; *Золоті птахи дахів* [1, с. 42]; *Золоті глечики груш* [1, с. 44]; *Буде золотом у золоті / сонце в осінніх березах, / і день від того золотішим буде* [1, с. 92].

Що ж стосується архетипних кольорів, то, як зазначено вище, вони не позначені частотністю вживання, та все ж автор вибудовує і на їх значенні образи, що відтворюють індивідуально-авторське сприйняття світу, підтримує традицію фольклорного образотворення.

У поезії В. Голобородька позитивною експресією позначені мікрообрази, означувані епітетом *білий*: *І струмок прадавню казку, / казку білу, наче день, / потихеньку-тихо каже, / листя слухає і йде* [1, с. 21]; *Білі вогники солов'їв* [1, с. 48]; *Біле кохання* (назва поезії) [1, с. 48]; *Я хочу піти у білий празник / і стерти об дорогу не одні постолі* [1, с. 40]. Є, звичайно, приклади, де епітет *білий* у межах художнього образу виконує лише описову функцію: *метелики майстри / ліпили березі білу кору* [1, с. 127].

В індивідуальній поетичній палітрі автора активною є також оцінна семантика *чорного* кольору, який традиційно пов'язують із негативними явищами, емоціями, відчуттями. Мабуть, тому серед аналізованих метафоричних образів із цим колоративом переважають ті, у яких оцінний компонент *чорний* виступає носієм негативної експресії: *На плечах чорні птахи, / чорні птахи жури* [1, с. 65]; *не*

злякай сьогодні **чорних птахів**, / які сіли на жіночі голови [1, с. 129]. Ще одна особливість поетичної творчості В. Голобородька – побудова художніх образів на основі протиставлення *чорного і білого* кольорів: *Погладжу її [бокляжки] біле тіло, / лагідне, як у дівчини / ... Відіп'ю ковток і посиджу, / відчуваючи, як по чорній шкірі / попливуть рибинки і човни* [1, с. 86]; *Скільки неприємностей пережили і не сказали – / він: стіна чорніє, / вона: так, біліє, / тоді і дійшли згоди* [1, с. 129].

Окрім традиційно чорно-білого протиставлення, В. Голобородько вживає народнопоетичне, фольклорне червоно-чорне: *«Сиділа я, вишивала маки на рушнику, / вишивала червоні, а вишила чорні...»* [1, с. 82] та індивідуально-авторське: *...біл камінь почорнів від спеки, / зелена трава пожовтіла від спеки, / блакитна квітка посіріла від спеки* [1, с. 62].

Для експресивного позначення чогось буденного, гнітючого В. Голобородько традиційно використовує «колірний штамп» (Н. Грицик) із властивою йому емоційно-оцінною семантикою. Це переносне вживання прикметника *сірий* – «нічим не примітний, невиразний [...] // Позбавлений новизни, одноманітний» (СУМ: Т. IX. – С. 229): *Життя було сіре як осінні дні. Колоратив сизий автор вживає з описовою функцією: Сизими хвилями жито / Розходитьься з краю в край* [1, с. 21].

Окрім назв власне кольорів, для мовотворчості В. Голобородька показовим є широкий спектр слів, у внутрішній формі яких присутня вказівка на колір. Уведення в поетичні картини таких номінативів урізноманітнює текст, робить його більш насиченим, цікавішим: *(Дзвенить кольорове намисто на ялинці)* [1, с. 55]; *Дерево він помічав навесні: / на гілках гойдалися дівчата, / схожі на строкатих птахів...* [1, с. 100]; *Плету слова рядочок за рядком – та килим не тчеться, / і рвуться дорогі фарбовані нитки* [1, с. 114].

Рідковживаними виявилися метафоричні структури, колірним компонентом яких є назви фіолетового та помаранчевого кольорів. Показово, що в цих, як і більшості художніх образів, назва кольору сполучається з лексемами на позначення птахів, наприклад: *Наді мною пролітали журавлі, / пролітали фіолетовим сумом полів* [1, с. 56]; *Тепер ми не будемо говорити / про ту пташину що має помаранчеві крила* [1, с. 134].

Окремо можна виділити групу складних прикметників із колірним компонентом, у яких поєднуються загальнономовні і власне

поетичні значеннєві відтінки. Переносне вживання традиційних народнопісенних лексем *кароокий, сивочолий, білокрилий* тощо у поетичній мові сприяє антропоморфізації образів, наприклад: *спадає з мене листя карооке* [1, с. 56]; *Сивочолий погляд* [1, с. 49].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. На підставі здійсненого дослідження можна стверджувати, що художні образи поетичних текстів В. Голобородька, основним компонентом яких є лексеми-кольороназви, позначені достатньо високою частотністю вживання. Спектр назв кольорів у метафоричних структурах охоплює широку гаму: від основних спектральних та архетипних (*синій, червоний, зелений; чорний та білий*) до рідковживаних (*фіолетовий, помаранчевий*). Аналіз опрацьованого матеріалу дозволяє зробити висновок про те, що автор часто сприймає світ через колір, значну кількість емоцій, відчуттів і вражень відтворює у «кольорових» асоціаціях. Проте здійснена робота не дає достатнього уявлення про всі потенції колоративів у індивідуально-авторському тексті, тому вбачаємо доцільність подальшого дослідження.

Джерела та література

1. Голобородько Василь Летюче віконце. Вибрані поезії / Василь Голобородько. – К. : «Український письменник», 2005. – 464 с.
2. Грицик Н. Колірний компонент у структурі індивідуальної метафори Віри Вовк / Н. Грицик // Культура слова. – К., 2006. – Вип.66–67. – С. 57–61.
3. Дзюба І. У дивосвіті рідної хати (Кілька слів про поета, який щойно починається) / І. Дзюба // Василь Голобородько Летюче віконце. Вибрані поезії. – К. : «Український письменник», 2005. – С. 3–19.
4. Кравець Л. В. «І десь над гранями свідомості є те, чого іще нема» (метафора Ліни Костенко) / Л. В. Кравець // Культура слова. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – Вип. 73. – С. 43–49.
5. Рудь О. Метафоричні прикметникові композити в українській поезії ХХ століття / О. Рудь // Культура слова. – К., 2005. – Вип. 65. – С. 29–32.
6. Ставицька Л. О. Динаміка художньої семантики епітета *блакитний* в українській поетичній мові ХХ ст. / Л. О. Ставицька // Українська мова з минулого в майбутнє. – К. : Довіра, 1999.
7. Шулінова Л. В. Словесна поетика Лесі Українки (поетизація семантики кольору) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. В. Шулінова. – К., 1999. – 20 с.

Тихая Лариса. Семантика цвета в поэтических текстах Василия Голобородька. Художественные образы поэтических текстов В. Голобородько насыщены широкой цветовой гаммой, которая охватывает названия цветов от архетипных (черный, белый), основных спектральных (синий, зеленый, красный)

до таких названий, как золотой, фиолетовый, оранжевый (помаранчевый). Такое большое количество цветowych наименований свидетельствует о «цветовом» восприятии поэтом мира, его ощущениях, о «цветовых» ассоциациях.

Каждый цвет в авторских текстах выполняет свою функцию. Синий, к примеру, – это цвет для описания глаз любимой лирического героя, зеленый (традиционно – цвет жизни) автор использует зачастую для описания внутренних ощущений, красный – для эмоционально-экспрессивного отображения внутреннего состояния, а также для описания предметов быта, но все же посредством эмоций.

Следует отметить, что в поэтических текстах В. Голобородько названия цветов используются не только в прямом значении. Чаще всего они служат для формирования художественных образов на основе метафоры, в частности персонификации. Кроме того, цветowe номинации выступают центром сравнений.

Кроме собственно названий цветов, в поэтических текстах В. Голобородько присутствует широкий спектр слов, внутренняя форма которых характеризуется указанием на цвет, благодаря чему поэзия становится более интересной, насыщенной эмоциями. Все вышеуказанное свидетельствует о том, что автор часто воспринимает мир посредством цвета, огромную часть эмоций и чувств, отображая в «цветовых» ассоциациях.

Ключевые слова: цветова́я гамма, метафора, художественный образ, индивидуально-авторский образ, ассоциативность.

Tykhа Larysa. The semantic of the color in Vasyl Holoborodko's poems. The metaphoric features of Vasyl Holoborodko's poems are full of colors, which varies from archetypical (black, white), main spectral (blue, green, red) till such as golden, violet, orange. Such a big quantity of colors speaks about the poet's acception of the world, his feelings.

Each color plays its role in author's texts. The blue, for example, is the color for description of the lyric hero's eyes, the green (traditionally the color of the life) is mostly used for to describe the internal feelings, the red one is for emotional expression of internal world, and also for description of the common things, but also by means of emotions.

It must be admitted that the names of the colors in Vasyl Holoborodko's poems are used not only as first meaning. They are often used to form the feature on the base of metaphor, uncurling personification. Besides, the colors names come as the center of the comparison.

Besides the direct color names, the poems of Vasyl Holoborodko have a wide variety of words that point on the color, thanks to that the poems become more interesting and full of emotions. All the previously said shows that the author often accepts the world by means of color, reflecting a big part of emotions and feelings as a color associations.

Key words: color, metaphor, features, individual author's type, metaphoric features.